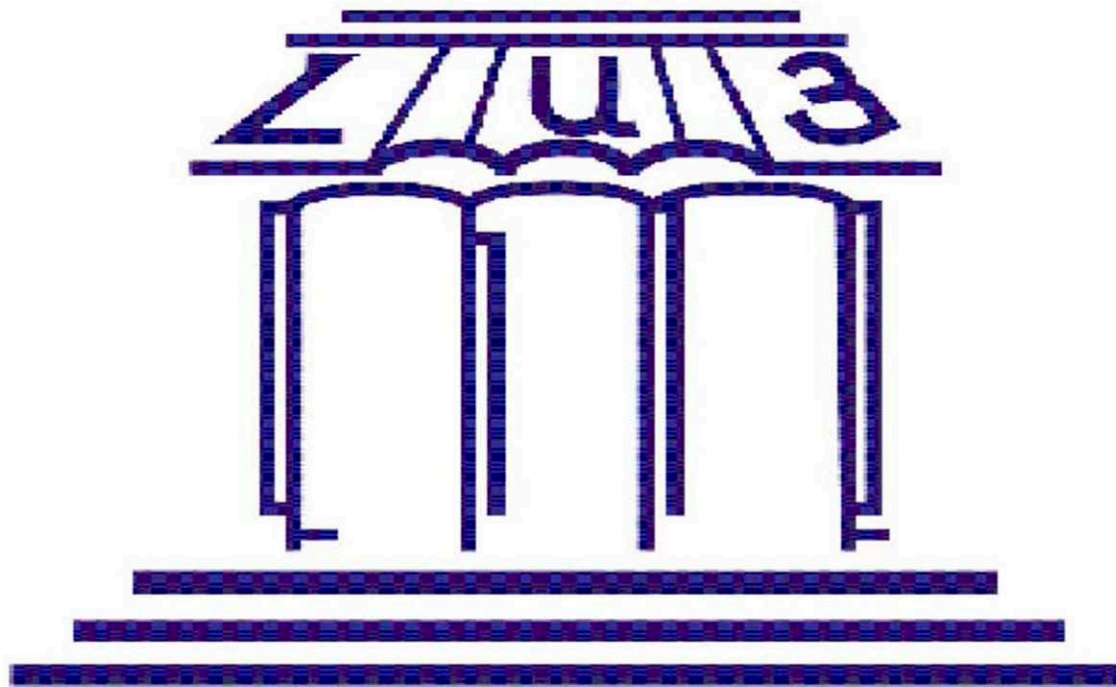

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Յ Ի Ս Ն Ա Մ Ե Ա Կ

ՈՒՍՈՒՑԻԶ

Ստեփաննոս ա. ք. Սամուէլեանի

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՆԱՅԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

ԿԱԶՄԵՑ Յ. Ա.

Հրատարակութիւն

ՅՈՒՆԻԻԱՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան «Պրոպրէս» Լ. Պողոսեանի, Լօրիս-Մելիքեան փ. 1.
1921

0

3 1 0 7 4 5 6 4 4

USՈՒԳԿԱԿՄ Է 1961 թ.

Տղարան «Գրողըէս» Լ. Պօղոսեանի, Լօրիս-Միլիթրեան փ. 1.
1921

A $\frac{\pi}{12120}$

ՄՏԵՓԱՆՆՈՍ ԱՒԱԳ ԳԱՀԱՆԱՅ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ

Ձօն Նորին քարճր Արժանա-
պատուութեան Ստեփաննոս ա.
ք. Սամուէլեանին, իր
Յիսնամեայ Յօրելիանի ստթիւ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԵՒ ՀԱՅՐ !

Ձեր կեանքի ձմեռնամտին՝ եօթանասուն և հինգ
ամեայ ծերութեան հասակում՝ Դուք, այսօր, արժանա-
նում էք այնպիսի պատւի ու յարգանքի, որին շատ
քչերն անգամ կարող են երազել:

Դուք, երեք քառորդ դար, տեսել էք կեանքի պայ-
ծառ գարուններից եօթանասուն և հինգը, տեսել էք ու
անցել նրա հոտաւէտ բուրմունքից միշտ անկուշտ ու
միշտ անյագ:

Սակայն այսօր, Ձեր եօթանասուն և վեցերորդ
գարնան այն օրն էք ապրում, երբ դուք այս գարուն-
քով արբենալու էք այնպիսի բաւականութեամբ, որպի-
սին չէք տեսել երբէք:

Ձեր կեանքի այսօրւան գարունքը՝ Ձեր յիսնամեայ
բեղմնաւոր, գործունէութեան պտուղն է: Մի պտուղ՝
յիսուն գարունքների ցօղով ցօղաւծ, մի պտուղ, յիսուն
գարունքների շողերով շողաւծ:

Այսօր յիսուն հատ ցօղ բիւրեղացել են ու Ձեր
ճակատին թառ եղել, դրանցից ամեն մէկը մի նշան է
Ձեր յիսուն երկար ու երկար տարիների քրանթոր
գործունէութեան:

Յիսուն երկար տարիներ Ձեր խօսքն է հնչել մա-
տաղ սերունդների ականջին, յիսուն տարիներ Ձեր մէջքն
է կռացել մեր դպրոցական կեանքի ծանր բեռան տակ՝
որպէս ուսուցիչ:

Եւ յիսուն տարիներ շարունակ, Դուք Ձեր հաւատքի
խօսքն էք քարոզել Ձեր ժողովրդին ու նրա հոգեկան
ապրումները մխիթարել, որպէս հոգեւոր հայր:

Բաւ է, բաւական, Ուսուցիչ հայր! Հանգստի ժամն
է հնչել այժմ Ձեզ համար, որով Ձեր ծերութիւնը
պէտքէ կարողանայ բարոյապէս մխիթարել իր գործու-
նէութեան բարի պտուղների վայելումով:

Մխիթարւեցէք, Ուսուցիչ հայր! տեսէք, Ձեր սիրե-
ցեալ ծուխը, աշակերտութիւնն ու ծանօթները՝ յատուկ
բարիացականութեամբ՝ այսօր համախմբւել են Ձեր
շուրջը և իրենց անկեղծ զգացմունքներն են ներսն-
շում Ձեզ:

Ձեր յիսնամեակը կազմակերպող Յանձնաժողովը
սեղմելով Ձեր աջը, Ձեր առաջը կանգնած, անկեղծ
սրտով գոչում է...

Կեցցէ Ուսուցիչ-հայրը, Կեցցէ Տէր-Ստեփաննոսը,
Կեցցէ նրա ծերութիւնը: Թող, էլի երկար տարիներ
ապրէք Դուք, որ կարողանաք այսօրւան բաւականու-
թեամբ մխիթարել ու թարմանալ:

Նախագահ Յորելիանական Յանձ. Գ. Բաշինջադեան

Անդամներ
Յորել. Յանձնաժ.

{ Եր. Ատովմեան
Ստ. Գալստեան
Ար. Արուսեան
Ս. ա. ք. Շիրոյեան
Յար. Զարգարեան
Սամ. Տէր-Սարգսեան
Կար. Արուքջանեան
Բար. Նասիբեան

Քարտուղար՝ Աղաբալբեան Յ.

Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Պարտքի և պարտաճանաչութեան զգացմունքներն իր հոգում ունեցող աշխատաւորը՝ ապրում է ոչ միայն իր անհատական կեանքի համար, այլև՝ այդ զգացմունքներով ոգևորւած՝ նա ապրում է հասարակական հանրօգուտ կեանքի համար:

Հասարակական հանրօգուտ կեանքի գիտակցութիւնն այդ օրինակ աշխատաւորներին սրտի մէջ վառ է պահում այն սէրը, որով նա ոգևորւած՝ ձգտում է միշտ դէպի հասարակական գործի օգտակարութիւնը:

Այսպիսով՝ հասարակական գործը՝ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ՝ սիրոյ և կամեցողութեան գործ: Այսպիսի զգացմունքներով քչին են լինում առհասարակ ներսնշնշւած. քչերն են, որ իրենց անհատական կեանքի ապրումներին զուգընթաց՝ ապրում են նաև հասարակութեան համար:

Այդ քչերի ցանկը սահմանափակւում է մեզանում այն անուններով, որոնք յաճախ իրենց անձը մոռացութեան տալով՝ իրենց անհատական ապրումների լաւագոյն վիճակը մի կողմը թողնելով՝ հետզհետէ աւելի ու աւելի խորանում են հանրօգուտ, հասարակական գործի մէջ:

Ուսուցիչը գրողն ու գրականագէտը, դերասանը, երաժիշտը, նկարիչն ու գեղարւեստագէտը, հազազիւս դէպքում նաև արթուն հոգևորականը, — ահա այն անձինք, որոնք մեզանում դարբնում են հասարակական կեանքի գործը յօգուտ ժողովրդի բարօրութեան և յանուն նրա կուլտուրայի զարգացման:

Սա փաստ է:

Մեզանում փաստ է և այն իրողութիւնը, որ անցեալում յիշեալ աշխատաւորները՝ յաճախ մինչև իմանալով, որ իրենց գործի ծանրութեան տակ և ժամա-

նակին չէին արժանանում այնպիսի խրատունքի և գնահատման, որոնցով ոգևորւում էին թէ իրենք՝ այդ գործիչները՝ և թէ նրանց հետևողները:

Սակայն ժամանակները փոխւել են... Մեր այսօրւան կեանքն իր խելագար անցուդարձով՝ որքան նսիւացնում է մարդկանց հանգիստ կեանքի ապրումները, այնքան գիտակցութեան է բերում նրանց իրենց գործիչների գնահատման խնդրում:

Ահա այդ գնահատման մի մխիթարական երևոյթն է այն գիտակցութիւնը, որով Թիֆլիսի կաթողիկէ ս. Ա.-ծածին (Մէյդանի ս. Գէորգ) հինաւուրց եզեղեցութիւնական համայնքից մի խումբ՝ կամենալով պսակել իրենց ուսուցիչ-քահանայ Սամէլեանի ծերութիւնը, նրա յիսնամեայ գործունէութեան Յօբելեանն է կազմակերպում այն լաւատես համոզունքով, որ նրա ծխականներն, աշակերտներն ու աշակերտուհիները, նրա բարեկամները, ընկերներն ու պաշտօնակիցները առաջ կը դան ու իրենց ջերմագին վերաբերմունքը ցոյց կը տան նրան:

Թող, սոյն գնահատման գիտակցութիւնը վարակիչ օրինակ դառնայ հասարական բոլոր այն խաւերի համար՝ որոնք տեսնելով իրենց շրջանի անձնւէր գործչի վաստակը՝ ձեռք կը մեկնեն նրա պատուի, կոչման ու կեանքի ապահովման գործում: Զուր չէ ասել այն խորիմաստ խօսքը, թէ՝ «Մշակն արժանի է իր վարձատրութեանը»:

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1920 թվի նոյեմբերի 28-ին, կաթողիկէ ս. Աստ-
ւածածնին (Մէյդանի ս. Գէորգ) եկեղեցում ցերեկայ
ժամը 12-ին տեղի ունեցաւ նոյն եկեղեցու միաբան ա-
ւագ երէց Ստեփաննոս աւագ քահանայ Սամէլեանի
ծխականների ընդհանուր ժողովը: Այդ ժողովը հրաւիրւած
էր Սամէլեան աւ. քահանայի մի խումբ ծխականների՝
պ.պ. Բար. Նասիբեանի, Ստ. Գալստեանի, Եր. Ատով-
մեանի և Աբ. Աբուլեանի կողմից:

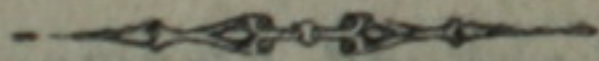
Ժողովին նախագահեց պ. Երւանդ Ատովմեանը, որը
մի քանի խօսքով բացատրեց ժողովականներին ժողովի
նպատակը, այն է, որ իրենց եկեղեցու աւագ քահանայ
Սամէլեանը՝ որպէս քահանայ, անցել է յիսուն երկար
ու ձիգ տարիներ, ծերացել է ի ծոց եկեղեցւոյ, սիրել է
իր ծուխը հայրական սիրով, փոխադարձաբար յարգւել է
իր ծխականներից: Նա, բացի իր քահանայական պաշ-
տօնից, յիսուն երկար տարիներ մեր դպրոցներում, մեր
հարազատ դաւանների համար եղել է ուսուցիչ և իր
հայրական զգացմունքներով դաստիարակել է իր սանե-
րին: Ու իր ոյժերը ներածին չափ եղել է հասարական
մի համեստ աշխատաւոր: Ահա այս վիճակի մէջ՝ մեր
ծխական քահանան՝ այսօր կանգնած է մեր մէջ ժամա-
նակների ներկայ ծանր կացութեան մէջ թոյլ ոյժերով
և անցուցած տարիներով: Նրա ծխականներից մի խմբի
մէջ միտք է յղացւել՝ կազմակերպել մի տօնախմբու-
թիւն նրա յիսնամեայ գործունէութեան առիթով: Այդ
տօնախմբութեան խնդիրը քննութեան առնելու համար
հրաւիրել է նրա ծխականների ներկայ ընդհանուր ժողովը:

Մտքերի փոխանակութիւնը գտնումէ՝ այս ընդհանուր
 ժողովի հրաւէր կարգացողներէ առաջարկը՝ աէր հօր
 յիսնամեակի վերաբերութեամբ՝ շուտ տեղին և շատ
 համակրելի, միաձայն ընդունումէ Սամէլեանի յիսնա-
 մեակը տօնելու կարևորութիւնը, կազմում է մի յանձ-
 նաժողով այդ գործը իրականացնելու: Ընտրւում են
 պ. պ. Նասիբեան Բարսեղ, Ատովմեան Երւանդ, Զարգա-
 րեան Յարութիւն, Աբուլեան Արգար, Գալստեան Ստեփան,
 Շիրոյեան Սարգիս ա. քահանայ, Բաշինջաղեան Գէորգ և
 Տէր-Սարգսեան Սամսոն: Յանձնաժողովին իրաւունք է
 տրւում կօօպատացիայի միջոցով հրաւիրելու աջակցող
 ոյժեր ևս՝ եթէ գործի կազմակերպութեան համար հար-
 կաւոր կը դատուի այդ:

Նախագահ Ընդ. ժող. Եր. Ատովմեան

Քարտուղար՝ Ա. Յ.

Ստորագրութիւններ ծխականների—

ԱՌԱՋԻՆ ՇՐՋԱՆ

I.

ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ

Բեսարաբիայի թեմի Գրիգորուպօլ քաղաքում, 1845 թվի հոկտեմբերի 22-ին, Խաչատուր քահ. Սամւէլեանի ամուսին՝ տիրուհի Անթառամ Մովսիսեանը ծնում է իր երրորդ տղայ զաւակը, որին մկրտում են ու անւանում Գրիգոր:

Խաչատուր քահանայի ընտանիքին աւելացած մանուկ Գրիգորը՝ առանձին ուրախութիւն է պատճառում թէ իր ծնողներին և թէ ազգականներին, որովհետև դեռ մանկական հասակից՝ Գրիգորի մէջ նկատւում է աշխատասիրութիւն և բնաւորութեան քաղցրութիւն:

Այս վայելուչ յատկութիւններով օժտւած մանուկը՝ ժառանգական այն առաքինութիւնների յաջորդողն է հանդիսանում ամենի աչքում, որոնք եղել են Սամւէլեան ցեղի գեղեցիկ հատկանիշները: Օրինակ՝

Մանուկ Գրիգորի պապը՝ Խաչատուր քահ. Սամւէլեանցը, դեռ 1825 թւականներում՝ որպէս պարտաճանաչ, մաքուր հաւատքի և անկեղծ մարդասիրութեան տէր մի հոգևոր հովիւ՝ այնքան էր սիրւած ու յարգւած իր հօտի՝ ծխական համայնքի կողմից, որ ամենքը նրան իրենց հարազատի տեղ էին ընդունում:

Ամբողջ Բեսարաբիայի հայ ժողովուրդը, որ մեծ մասամբ Անի քաղաքից գաղթած հայութեան ներկայացուցիչներն ու նոր սերունդներն էին՝ իրենց օտարու-

թեան նոր բնակավայրում մի հարազատ բարեկամ ու մխիթարող միայն ունէին և դա էր՝ յիշեալ Տէր-Խաչատուրը:

Այս Տէր-Խաչատուրի որդին՝ Խաչատուր քահանան՝ Գրիգորի հայրը՝ իր հօր բարեհամբոյր բնաւորութեամբ համակւած՝ իր գործունէութեան սիրով նոյնպիսի յարգանք ու պատիւ էր վայելում իր հօտից: Ու այսպէս՝ Սամէլեան ազգի քահանաների պարտաճանաչութեան ու ժողովրդասիրութեան համբաւը տարածւելով Բեսարաբիայում հասնում է մինչև ս. Էջմիածին, ուր այդ ժամանակներում Մայր-Աթոռին նստած Երջանկայիշատակ Եփրեմ Կաթողիկոսը՝ մխիթարւելով Սամէլեան ազգի քահանաների մասին իրեն հասած բարի համբաւներից՝ հետևեալ կոնդակով իր Հայրապետական օրհնութիւնն է առաքում Բեսարաբիայի Սամէլեանցներին:

Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ Տ-ր Եփրեմ Կաթողիկոս ամ. Հայոց և Ծայրագոյն Պատրիարք Առաքելական եկեղեցւոյ Քրիստոսի, և մեծի Մայր Աթոռոյս սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի Տէր-Խաչատուր Սամուէլեան քահանայի սուրբ Աստուածածին եկեղեցւոյ հայոց ի Գրիգորիօսլ Հայրապետական օրհնութիւն: Վասն ամենայն գործոց ձերոց հարազատութեանց ամենայն ժամանակս յաջորդութեանց բարձր պատուոյ արժանաւոր Մանուէլ վարդապետին մերոյ, լուեալ ի նորին վկայութեանց լիով. այժմուս յայտնեալ էր մեզ բարձր Սրբազան Ներսէս Արք Եպիսկոպոսն վասն կարգելոյն զձեզ գործակատար գործոց Աթոռայնոց և առաջնորդականաց եղելոց յառաջագոյն ընդ կառավարութեամբ անձանց Աթոռակալ անուանելոց յաղագրս այնպիսի հարազատութեանց ձերոց և արի և ջերմեռանդ ժրջանութեանց հանդերձ քահանայավայելուչ երկիւղածութեամբ և բարեպաշտութեամբ. կցորդելով ընդ այնմ և զմիջնորդութիւն իւր յաղագս վարձատրելոյ զարժանաւորութիւն ձեր խաչիւ պարանոցի, ընդ որ և մեք ոչ անտես առնելով զգովանի գործսն ձեր և զաշխատութիւնսն ըստ յայտնեցելումն մեզ՝ պարգևենք ձեզ զխաչ ոսկի պատկերաւ Փրկչին կրել

շղթայիւք ի պարանոցի, և յուսամբ թէ, նոյնպիսի փութով մշտնջենաւորելով ձեր ի ձերում հարադատութեան արդիւնաւորել ունիցիք զքահանայութիւն ձեր օրինակական առաքինասիրութեամբ և արիաջան սպասակարկութեամբ ամենապատուական արեաքն Քրիստոսի գնեալ ժողովրդեան հայոց, նովաւ հանդերձ արդիւնաւորիլ զամենայն զգործսն յանձնեցեալ ըստ իւրաքանչիւր վայելչութեանց անխարդախ մտօք և կամօք և ամենայն համեստութեամբ ձերով, և արժանաւորութեամբ զործոց իւրաքանչիւրոց, և մնամբ ձեզ և ամենայն ժողովրդեան ձեր օրհնաբան միշտ և աղօթանուէր առ Քահանայապետն երկնաւոր:

Ի 1829 դեկտեմբերի 6 Կաթողիկոս Ամ. Հայոց
 Ի սուրբ Էջմիածին ԵՓՐԵՄ
 Հ-մր 352

Ահա այդ նախորդներ ժառանգն է հանդիսանում մեր Ստեփաննոս ա. ք. Սամէլեանը, որը մանկական հասակից առանձին հակումն է ցոյց տալիս դէպի եկեղեցին ու հոգևոր կոչումը:

Նա եօթ-ութ տարեկան հասակից իր սկզբնական ուսումն ու կրթութիւնը ստանում է իր ծննդավայրում՝ Գրիգորուպօլի ծխական դպրոցում: Որպէս ծխական դպրոցի սան՝ իր առաջադիմութեամբ վայելում է թէ իր ծնողների և թէ, որ գլխաւորներն է, իր ուսուցիչների սէրը:

Բախտի բերմամբ, երբ մեր Գրիգորն աւարտում է իր նախնական ուսումը, հենց այդ ժամանակներում, 1858 թւի հոկտեմբերին՝ Ղրիմի Թէոդոսիա քաղաքում բացւում է Խուլիփեան ազգային միջնակարգ դպրոցը, որի կառավարչութիւնը յանձնւած էր՝ այդ թեմի նորընտիր առաջնորդ Գաբրիէլ եպիսկոպոս Այվազեանին:

Նորաբաց միջնակարգ դպրոցի համար շրջանի ծխական դպրոցաւարտներից քահանաների որդոց ընդունում էին ոչ միայն ձրիավարժ աշակերտ, այլ և գիշերօթիկ:

Բախտը ժպտում է Գրիգորի, և նա էլ գնում-ըն-

դունւում է Խալիփեան դպրոցում: Գիշերօթիկ սան Գրիգորը սովորում է դպրոցում նւիրւած եռանդով: Իր դասերից զատ՝ պարապում է ընթերցանութեամբ ու հետզհետէ զարգանում: Այստեղ ևս նա սիրւում է թէ իր ընկերներէ, թէ դպրոցի ուսուցիչների ու տեսչի կողմից ու թէ: ուր զլխաւորն է սրբազան առաջնորդի կողմից:

Գրիգորն այժմ, որպէս խելահաս պատանի, ինքնագիտակցութեամբ բեռնաւորւած՝ իր ապագայ գործունէութեան ծրագիրն է փայփայում իր սրտի խորքում: Երբ՝ 1866 թւին, յունւարի 9-ին որպէս առաջադէմ աշակերտ, աւարտում է Խալիփեան միջնակարգ դպրոցը՝ ստանում է աւարտման լաւագոյն վկայական № 4:

II

ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԸ ԽԱԼԻՓԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Գրիգորը որպէս 20—21 տարեկան նորաւարտ՝ առանձին սիրով ձգտում է հասնել իր ծրագրած նպատակին, այն է՝ լինել ուսուցիչ քահանայ: Եւ հանգամանքների յաջողութեամբ նա իր աւարտման յաջորդ 1867 թւին, առաջին քայլն է անում դէպի իր ընտրած ասպարէզը:

Ամենից առաջ նա դառնում է կերչ քաղաքի ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցու պաշտօնեայ դպրի կոչումով: Այդ եկեղեցու ծխատէրն էր Գրիգորի հայր Տէր-Խաչատուրը: Սա տեսնելով, որ իր երեք որդիները սովորում են Թէոդոսիայի դպրոցում, ու նրանց առանց ծնողների հոգատարութեան թողնելը իրեն համար ծանր է, խնդրամատոյց է լինում թեմական առաջնորդ Գաբրիէլ եպիսկոպոսին տեղափոխելու իրեն Ղրեմի քաղաքներից մէկն ու մէկը: Առաջնորդը յարգում է Տէր-Խաչատուրի խընդիրը և նրան տեղափոխում է Հին-Ղրիմ և նշանակում այնտեղի ծխական քահանայ: Հին-Ղրեմը Թէոդոսեայից 25 վերստ տարածութիւն ունէր:

Դպիր Գրիգորը թէև Կերչի եկեղեցու շտապանի դպիր էր համարւում, սակայն՝ ի նկատի ունենալով նրա եռանդըն ու շնորքը՝ հոգևոր իշխանութիւնը 1867 թւի ուսումնական տարւայ օկզբից նշանակում է Թէոդոսիայի Խալիփեան ազգային դպրոցի կրօնուսույց:

Ահա այսպիսով Գրիգորին յաջողւում է իր ընտրած ասպարէզի երկրորդ կոչմանն ևս հասնելու: Գրիգորը դառնալով ուսուցիչ՝ իր նոր պաշտօնում ցոյց է տալիս այնպիսի նւիրական պարտաճանաչութիւն ու բարեխրդճութիւն, որ դառնում է աշակերտների սիրւած ուսուցիչը ու վայելում է աեսչի սիրալիր յարգանքը: Այդ պաշտօնում նա մնում է մինչև 1871 թիւը, այնէ՝ մինչև նոյն դպրոցի փակման օրը:

III

ՏէՐ-ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԸ ԳԵՈՐԳԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Դպիր-ուսուցիչ Գրիգորը ամուսնանալով Կիրչ քաղաքում օրիորդ Հռիփսիմէ Թոսունեանցի հետ՝ 1870 թւի նոյեմբերի 1-ին ձեռնադրւում է սարկաւազ և ապա քահանայ Գաբրիէլ եպ. Այվազեանի ձեռքով ու նշանակւում է Թէոդոսեայի ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցու միաբան. Ձեռնադրութեան ժամանակ նրա անունը փոխում են ու անւանում են Ստեփաննոս խաչեղբօր ցանկութեամբ:

Նորընծայ Ստեփաննոս քահանան իր քառասունքը պահում է Կերչում՝ իր հօր՝ Տէր Խաչատուրի կրթութեան ներքոյ: Նա իր անդրանիկ ս. պատարագը մատուցանում է Կերչի Հրեշտակապետաց եկեղեցում, ուր նա՝ իր անդրանիկ քարոզն է խօսում ժողովրդին և ընդգծում է իր այն ուղին, որով ինքն ընթանալու է որպէս ուսուցիչ և քահանայ: Վերադառնալով Թէոդոսեա՝

նշանակւում է թեմի Կոնսիստորիայի անդամ և քարտուղար իր պաշտօնավայր միջնակարգ դպրոցի:

Երբ վախճանւում է նրա հայր Տէր-Սաշատուրը՝ թեմական առաջնորդը տեղափոխւում է Տէր-Ստեփաննոս քահանային Կերչ և 1879 թւի յունիսի 20-ին նշանակւում է իր հօր ծխականների վրայ ծխատէր:

Որպէս ուսուցիչ մարդ, Տէր-Ստեփաննոսը յատուկ ջանքեր է թափում, որ Կերչում կարողանայ հիմնել տալ ծխական դպրոց: Ժողովի է հրաւիրում ծխականներին՝ յորդորում է նրանց դպրոց բանալու: Ժողովուրդը մեծ սիրով ընդառաջ է գալիս տէր հօր ցանկութեանը և բաց է անում այդ դպրոցը: Դպրոցի պահպանման ծախքը հոգում է ժողովուրդը, անտեսական մասը յանձնւում է երէցփոխին՝ պ. Ղազարոս Երէցփոխեանին և Սարգ. Ախչեանին, իսկ դպրոցի կառավարչութիւնն ինչպէս նաև կրօնի և հայոց լեզւի դասերը յանձնւում է իրեն՝ Տէր-Ստեփաննոսին:

Սակայն Տէր Ստեփաննոսը երկար չի մնում այս պաշտօններում, որովհետև 1874 թւի հոկտեմբերի 4-ին Նորին Վեհափառութիւն Գէորգ IV Կաթողիկոսի հրամանով Սամալեյեանց քահանան կանչւում է ա. Էջմիածին: Ստեփաննոս քահանան ներկայանում է Վեհափառին և իմանում է, որ Վեհը պատիւ է արել և նշանակել է նրան Ճեմարանի գեղադրութեան ուսուցիչ և վեհարանի կոնդակագիր:

Տէր-Ստեփաննոսը որպէս ուսուցիչ ճեմարանի, իր քաղցր բնավորութեամբ շուտով սիրելի է դառնում Ճեմարանի շրջապատում, իսկ որպէս վեհարանի պաշտօնեայ աշխատանք է սիրւում Կաթողիկոսի կողմից, որ 1875 թւի մայիսի 3-ին Կաթողիկոսը հետևեալ կոնդակով պարգևատրում է նրան լանջախաչով:—

ԳԷՈՐԳ Ժառայ Քրիստոսի և անհասանելի կամօ-
քն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ և Կաթողիկոս Ամե-
նայն Հայոց Ծարագոյն Պատրիարք Համադգական Նա-
խամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր
Եկեղեցւոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի. Բարեկրօն
Ստեփաննոս քահանայի Սամուէլեան ողջոյն և օրհնու-
թիւն:

Հուեալ մեր զհամբաւ համեստագնաց քոց և ար-
ժանավայել քաղաքավարութեանդ ի քահանայական
սուրբ կոչման, զոր հաւաստեցիր ի պարծանս անձին
քո նաև յԱթոռս սուրբ, յորում ժամանակս ինչ վա-
րեցիր զպաշտօն ուսուցչի գեղադրութեան ի ճեմարա-
նի, մենք ի խրախոյս քեզ յառաքելագոյն հոգևոր
վաստակս և ի գործունէութեանս թեակոխելոյ և ան-
ստերիւր վարուք ի նմին պարկեշտափայլ գնացս ընդ
միշտ յարատեւելոյ, սովին Հայրապետական կոնդակաւ
շնորհեմք քեզ իրաւունս արկանելոյ ի պարանոց քո
զխազ արծաթեայ ոսկեզօծ, իբրև նշան յայտարարար
Մերոյ գոհունակութեան զգովանի յատկութեանցդ և
քեզ յառիթ զանձն օրինակ բարի ընծայեցուցանելոյ
բանաւոր հօտին, որում կարգեալ ես լինել հովիւ ճըշ-
մարիտ՝ առաջնորդելով զնա բանիւք և օրինակաւ ան-
ձին ի ճանապարհն Փրկչի և երանաւետ կենաց՝
ողջ լեր:

Թ. 169.

ի 23 մայիսի 1875

և ըստ Տոմարիս ոյիդ

ի Ս. Էջմիածին

ԳԷՈՐԳ Կ-

ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆ. ՀԱՅՈՑ

Էջմիածնում՝ վեհափառ Կաթողիկոսի կարգադրու-
թեամբ Ստեփաննոս քահանան սկսում է սովորորել Չայ-
նագրութիւն հայկական ձայնանիշներով, որն աւանդում
է նրան Արմաշու վանքի սան Ճէպէճեան Գրիգոր ուսու-
ցիչը: Ու Տէր-Ստեփաննոսը յաջողութեամբ աւարտում է
նաև այդ դասընթացը:

Այդ տարւան գարնանը ճեմարանի քննութիւնները

վերջանում են: Տէր-Ստեփաննոսը որպէս ուսուցիչ ազատ է համարւում զբաղմունքներից: Խնդրում է Վեհափառին իրեն արձակել:

Բախտի բերմամբ այս օրերին էջմիածին է ժամանում Գար. արքեպիս. Այվազեանը, որը լսելով Տէր-Ստեփաննոսի վարած պաշտօնների բարի համբաւը՝ ուրախանում է իր սանի առաջադիմութեամբ: Սամէլեան քահանան նրա միջնորդութիւնն է խնդրում՝ յաջողեցնելու իր վերադարձը:

Հայր Սամէլեանը յատուկ բաւականութեամբ վերադառնում է Կերչ և 1875 թւից նորից շարունակում է իր ուսուցչական քահանայական և Կոնստանտնուպոլսում ունեցած իր պաշտօնները: Ժողովուրդը լսելով իր սիրած քահանայի վերադարձը՝ դալիս է նրա օրհնութիւնն առնելու և ս. էջմիածնի Մայր-Աթոռի մասին իրենց հաճելի տեղեկութիւնները լսելու տէր-հօրից:

Այս անգամ էլ՝ Սամէլեան քահանան, որպէս ուսուցիչ, ցանկանում է, էջմիածնում ուսած իր Հայկական ձայնագրութիւնը սովորեցնի և ուրիշներին: Վեհափառի հրամանով Կերչում բաց է անում շրջանի դպիւրների համար Ձայնագրութիւն դասընթացներ և մէկ ու կէս տարի նրանց աւանդում է Հայկական Ձայնագրութիւն, որով հնարաւորութիւն է տալիս ամեն տեղ ժամերգութիւնը ձայնագրութեամբ վարելու: Հայր Սամէլեանը այս դասընթացքներում ո՛չ միայն ձրի է աւանդում, այլ և աշակերտող դպիւրներից շատերի համար հոգում է ապրուստի միջոցներ:

IV

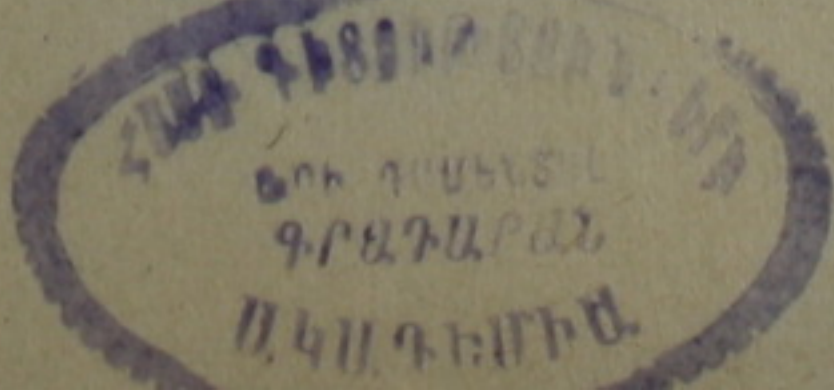
Վեհափառ Կաթողիկոսի առաջարկութեամբ և Կառավարութեան հաճութեամբ՝ 1876 թւին Վրաստանի Հայոց թեմական առաջնորդ և միևնույն ժամանակ Քէտրդեան ճեմարանի տեսուչ է կարգւում արքեպիս. Այվազեանը:

Սա իր նոր պաշտօնավայր Թիֆլիսում իրեն համար հաւատարիմ և բարեխիղճ պաշտօնեայ ունենալու ցանկութեամբ խնդրամատուց է լինում Վեհափառին, որ իրեն թոյլ տրւի իրեն հետ առնելու Սամւէլեան քահանային: Ստացւում է այդ թոյլտւութիւնն ևս, և 1876 թւի մարտի 17-ին, № 536 հրամանի համաձայն Սամւէլեան հայրը տեղափոխւում է Թիֆլիսի թեմը:

Հայր Սամւէլեանի կերչից մեկնելու համբաւը մեծ ցաւ է պատճառում հայ ժողովրդին: Ամենքը միաբերան ամիսոսում են որ զրկւում են նման սրտացաւ քահանայից: Կամենում են համախօսականով դիմել էջմիածին, որ Սամւէլեան քահանային չտեղափոխեն, քայց իմանալով, որ միջնորդութիւնը Սրբազան Առաջնորդի կողմից է արւել, որի համարումը մեծ է էջմիածնում, ուրեմն և իրենց դիմումը կարող է չը յարգւել՝ իրենց մտադրութիւնը փոխում են: Ժողով են անում ու որոշում, որ տէրհօրը յատուկ ճաշկերոյթով ողջերթ մաղթեն ու հանդեսաւորութեամբ ճանապարհեն:

Տէրհօր մեկնելու նախընթաց օրը՝ այնէ 1876 թւի մայիսի 5-ին՝ ժողովուրդը հաւաքւած հանդիսավայրում Սամւէլեան քահանայի մեկնելու առթիւ հանդէս են կատարում. իրենց դպրոցի ուսաց լեզւի ուսուցիչ Սաւելովը հանդիսին դրւատում է Սամւէլեան քահանայի գործունէութիւնը, յատուկ շնորհակալութիւն է յայտնում դպրոցի աշակերտութեան և ուսուցչութեան կողմից նրա ընկերակցութեան բարեացկամութեան համար և ընդգրծելով, որ Սամւէլեանը գնում է աւելի բարձր պաշտօններ վարելու՝ ողջերթ և յաջողութւն է ցանկանում նրան:

Ճաշի ժամանակ խօսում են նոյնպէս պ.պ. Ախշեանը, Թոսունեանը և Սելինեանը. մատուցանում են տէրհօրը ձեռքի արծաթապատ աւետարան իբրև յիշատակ և դրամական մի նւէր: Սամւէլեանը ամենքին իր անկեղծ շնորհա-

վերջանում են: Տէր-Ստեփաննոսը որպէս ուսուցիչ ազատ է համարւում զբաղմունքներէրէց: Խնդրում է Վեհափառին իրեն արձակել:

Բախտի բերմամբ այս օրերին էջմիածին է ժամանում Գար. արքեպիս. Այվազեանը, որը լսելով Տէր-Ստեփաննոսի վարած պաշտօնների բարի համբաւը՝ ուրախանում է իր սանի առաջադիմութեամբ: Սամէլեան քահանան նրա միջնորդութիւնն է խնդրում՝ յաջողեցնելու իր վերադարձը:

Հայր Սամէլեանը յատուկ բաւականութեամբ վերադառնում է Կերչ և 1875 թւից նորից շարունակում է իր ուսուցչական քահանայական և Կոնստանտնուպոլսում ունեցած իր պաշտօնները: Ժողովուրդը լսելով իր սիրած քահանայի վերադարձը՝ դալիս է նրա օրհնութիւնն առնելու և ս. էջմիածնի Մայր-Աթոռի մասին իրենց հաճելի տեղեկութիւնները լսելու տէր-հօրից:

Այս անգամ էլ՝ Սամէլեան քահանան, որպէս ուսուցիչ, ցանկանում է, էջմիածնում ուսած իր Հայկական ձայնագրութիւնը սովորեցնի և ուրիշներին: Վեհափառի հրամանով Կերչում բաց է անում շրջանի դպիւրների համար Ձայնագրութիւն դասընթացներ և մէկ ու կէս տարի նրանց աւանդում է Հայկական Ձայնագրութիւն, որով հնարաւորութիւն է տալիս ամեն տեղ ժամերգութիւնը ձայնագրութեամբ վարելու: Հայր Սամէլեանը այս դասընթացքներում ո՛չ միայն ձրի է աւանդում, այլ և աշակերտող դպիւրներից շատերի համար հոգում է ապրուստի միջոցներ:

IV

Վեհափառ Կաթողիկոսի առաջարկութեամբ և Կաթողիկոսութեան հաճութեամբ՝ 1876 թւին Վրաստանի Հայոց թեմական առաջնորդ և միևնույն ժամանակ Ռֆէորդեան ճեմարանի տեսուչ է կարգւում արքեպիս. Այվազեանը:

կալութիւնն է յայտնում և յուսադրում, որ ինքը պէտքէ աշխատէ բոլորի ցանկութեան համաձայն իր նոր պաշտօններում աւելի բարեխիղճ նւիրականութիւն ունենալ:

Յաջորդ օրը՝ բոլորը գալիս են տէրհօր բնակարան, նրա հետ խմբւած գնում են նաւահանգիստ. երկրորդ ու երրորդ զանգի հնչելու միջիոցին ամենքը յուզումնալից աչքերով գալիս համբուրւում են տէրհօր հետ և այդպիսով ճանապարհում են նրան դէպի Թիֆլիս իր ընտանիքի հետ:

Գաբրիէլ եպ. Այվազեանը Տէր-Ստեփաննոսին Թիֆլիս հասնելուն պէս նշանակում է առաջնորդական դիւանի քարտուղար, առաջնորդարանի տնտես և 1876 թւի հոկտեմբերի 28-ին նաև օգնական է կարգում Աոնսիստորիայի ատենադպրի, որպիսի պաշտօնները հայր Սամէլեանը վարում է մինչև 1882 թիւը:

V

ՍԱՄԻԷԼԵԱՆԸ ԹԻՖԼԻՍԻ ՆԻԿՈԼԱՅԻՍԿԻՅ ԴՊՐՈՑԻ ԵՒ Յ.ՐԴ ԱՐԱԿԱՆ ԳԻՄՆԱԶԻՕՆԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Թիֆլիսում 1880 թւի սեպտեմբերի 13-ին, № 5141 գրութեամբ Սամէլեան քահանան նշանակւում է կրօնուսոյց և Հայոց լեզուի ուսուցիչ Թիֆլիսի պետական երկդասեան Նիկոլաևսկիյ դպրոցում: Այդ պաշտօնները նա ստանում է Առաջնորդի առաջարկութեամբ և Կովկասի Ուսումնական շրջանի Հոգաբարցու Նանովսկու հրամանով: (Попечитель Кавказского учебного округа):

Տէր-Ստեփանն այս պաշտօնները վարում է ամենայն եռանդով և մատաղ սերնդին հաճելի վարւեցողութեամբ: Այս պաշտօնները վարում է նա քսան տարի, մինչև 1900 թւի հոկտեմբերի 1-ը: Այս ծառայութիւնը ուստաց օրէնքով համարւում էր պաշտօնական ծառայութիւն

(штатная должность) որի համար էլ Սամէլեանցին նշանակւում է տարեկան կենսաթոշակ (пенсия), մինչև նոր պաշտօն ստանալը:

Այնուհետև Սամէլեանը հաստատւում է Թիֆլիսի երրորդ արական գիմնազիօնի ուսուցիչ և մնում մինչև 1919 թիւը: Այն է մինչև վրաց կառավարութեան որոշմամբ կրօնի առարկայի վերացումը մեր դպրոցներէն: Նիկօլահակի, դպրոցում 20 տարի պաշտօնավարելուց յետոյ՝ նոյն դպրոցի տեսչի առաջարկութեամբ Սամէլեանը վարձատրւում է կայսերական բարձրագոյն հրովարտակով՝ 1900 թւի մայիսի 23-ին ս. Ստանիսլաւի երրորդ աստիճանի շքանշտնով:

Սամէլեան քահանայի բարերար-ուսուցիչ Գաբ. արքեպիս. Այվազեանը 1882 թւին յանկարծական մահով վախճանւում է. և Սամէլեանը խորին ցաւով մնում է առանց սրտացաւ բարեկամի:

Առաջնորդի մահից յետոյ Սամէլեանն էլ մնում է առանց պաշտօնի և ծխի: Բազմամեամ ընտանիքով ծանրաբեռնւած՝ նա ընկնում է տնտեսական ծանր կացութեան մէջ: Երկար ու ձիգ տարիներ դպրոցական կեանքին նւիրւած ուսուցիչ քահանան՝ մնում է տարեկուսած: Ուսուցչական պաշտօնն իր համեստ ոռճիկով ապրեցրած է լինում միայն նրան իր ընտանիքի հետ:

Անցնում է մի տարի և հազիւ ս. Սենօղի կարգադրութեամբ Թիֆլիսի Կոնսիստորիայի № 341 հրամանով 1883 թւի փետրւարի 4-ին, Սամէլեանը նշանակւում է Միաբան և ծխատէր քահանայ Թիֆլիսի Կաթողիկէ ս. Ա. ծածին (Մէյդանի ս. Գէորգ) եկեղեցու որտեղ և նա մինչև օրս վարում է, իր քահանայութիւնն ու եկեղեցու աւագ երէցի պաշտօնը:

Սամէլեանը՝ Յովնանեան, Գայիանեան եւ Ներսիսեան
դպրոցների Ուսուցիչ

Կերչից Թիֆլիս տեղափոխւելով Սամէլեան քահանան
1876 թւին՝ և նշանակւելով առաջնորդարանի ու Կոն-
սիստորիայում զանազան պաշտօններում, նա առանց
ուսուցչական պաշտօն ունենալու չի կարողանում բաւա-
կանութիւն ստանալ Թիֆլիսի իր գործունէութիւնից։
Ուսուցչութիւնը նրա սիրած ու առանձին բաւականու-
թիւն պատճառող զբաղմունքն էր։ Եւ հենց այդիսկ
զգացմունքով՝ նա 1877 թւի նոյեմբերից հրաւիրւում է
Յովնանեան օրիորդաց դպրոց գեղազրութեան ուսուցիչ՝
որպիսի պաշտօն վարեց նա մօտ տասը տարի։ Այդ միև-
նոյն ժամանակամիջոցին նա երեք տարի էլ եղաւ Գա-
յանեան օրիորդաց դպրոցի կրօնի ուսուցիչ։

Յովնանեան և Գայանիան դպրոցները տէրհօր քաղ-
ցրաբարոյ բնաւորութեանն այնքան էին դիւր գալի, որ
այդ դպրոցներից ամեն անգամ առանձին բաւականու-
թեամբ էր դուրս գալիս ու գնում իրենց տուն։ Այդ
դպրոցների խելահաս աղջիկները, այն ժամանակների մեր
մատաղ սերնդի գովական ներկայացուցիչները, յատուկ
առաջադիմութեամբ և՛ ոգևորում էին իրենց դասատու-
ներին և մխիթարում իրենց ծնողներին։ Սամէլեան
քահանան էլ մէկն էր այդ միջնավայրի ուսուցիչներից,
որից գոհ էր և՛ ինքը և իր աշակերտութիւնը։

Սամէլեանի ուսուցչութեան բարի համբաւն ու ման-
կավարժական կարողութիւնը հասնում է նաև Ներսիսեան
դպրոցի Հոգաբարձութեանը, որը 1883 թւին սեպտեմբե-
րի 1-ին հրաւիրում է գեղազրութեան ուսուցիչ իր դըպ-
րոցի համար։ Չորս տարի, այնէ մինչև 1887 թւի օգոս-
տոսի 1-ը Սամէլեանը այդ պաշտօնը վարում է Ներսի-

սեան գալրոցում ուր և յատուկ բաւականութիւն պատ-
ճառում գալրոցի սաներին ու վարչութեանը:

Նոյն գալրոցի Հոգաբարձութիւնը տեսնելով Սամէ-
լեան քահանայի հաւատարմութիւնն ու նւիրաբերութիւնը՝
նրան յանձնեց Դաշտի-խաչի ուխտատեղու արդիւնքները
տնտեսելու գործը: Սամէլեանն իր այդ վերահսկիչի
պաշտօնը վարեց տասը տարի առանց վարձատրութեան
յօգուտ գալրոցի տնտեսականի բարելաւման: Տասը տա-
րուց յետոյ հրաժարւեց ինքը, որի համար Հոգաբարձու-
թիւնը յայտնելով իր շնորհակալութիւնը, մատուցեց տէր-
հօրը հետևեալ գրութիւնը. —

Հոգաբարձութիւն Ներսիսեան Հայոց Հոգևոր
գալրոցի

Բարեկրօն Ստեփաննոս քահանայի Սամուէլեանց:

Հոգաբարձութիւնս ի նստի իւրում յ9-ն ամսոյս
լուան դյայտարարութիւն Ձեր ի նոյն թիւ № 74, որ
յաղագս տալոյ Ձեզ գլկայաթուղթ վասն տասնամեայ
ծառայութեան Ձեր ի պաշտօնի վերատեսչի արդեանց
ուխտատեղոյն Դաշտի-խաչի. կարգաւորեցին ազատ
կացուցանել Ձեզ ի պաշտօնէ վերատեսչութեան ար-
դեանց մասանց ուխտի Կաթողիկէ եկեղեցւոյ քաղաքիս
և վասն տասնամեայ ձրիաբար ծառայութեան Ձեր
յօգուտ Դալրոցիս յայտնել զշնորհակալիս:

Հերթակալ հոգաբարձու ՅԱԿ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

Գործավար Ռ. ՄԵԼԻՔԱԴԱՄԵԱՆ

№ 1146.

ի 11-ն նոյեմբերի 1894 ամի

Տփլիս

Գէորգ Դ. Կաթողիկոսին յաջորդող Մակար Կաթու-
ղիկոսը՝ իմանալով հայր Ստեփաննոսի ուսուցչական ու
քահանայական պարտաճանաչութեան բարի համբաւները

Թէ հայկական դպրոցներում և թէ առհասարակ պետա-
կան դպրոցներում՝ 1888 թւի դեկտեմբերի 19 ին՝ իր
օրհնութեան հետեւեալ կոնդակով իրաւունք է տալիս
նրան ծածկելու կամ իլաւկայ կոչւած քահանայական
գլխարկը։—

ՄԱԿԱՐ ծառայ Քրիստոսի և անհասանելի կամօ-
քըն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ և Կաթողիկոս Ամե-
նայն Հայոց Ծայրագոյն Պատրիարք Համադգական Նա-
խամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր
Եկեղեցւոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի։

Հարազատ որդւոյ առաքելական մայր եկեղեցւոյ
Կաթողիկէ Էջմիածնի բարեկրօն Ստեփաննոս քահա-
նայի Սամուէլեան։

Հասու եղեալ Քոյոց համեստ գնացից արիաջան
քահանայագործութեանդ մանաւանդ արդիւնաւոր դաս-
տիւրակութեանդ ի կրթութիւն զաւակաց ժողովրդեան
Կաթողիկէ սուրբ Աստուածածին եկեղեցւոյ, շնորհեմք
Քեզ զիրաւունս կրելոյ ի գլուխ քո զկամիլաւկայ
անուանեալ գլխարկն պատուոյ, մաղթելով յԱստուծոյ
հանգուցանել ի Քեզ զշնորհս երկնաւոր բարեաց առ ի
սիրելի հանգիստանալ միշտ առաջի ժողովրդեան Քում
հովուութեան յանձն եղելոյ։

Ողջ լեր ի շնորհս Հոգւոյն սրբոյ։

ՄԱԿԱՐ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Համար 406.

Ի 19 հոկտեմբերի 1888 ամի Փրկչական
և ի մերում թուականութեան ՌՅԼԸ
Ի ք. Տիֆլիս։

Այս բոլորից յետոյ Սամուէլեան քահանայի համար
բացւում է գործունէութեան մի այլ ասպարէզ, որը և
կազմում է նրա գործունէութեան երկրորդ շրջանը։
Անցնենք այդ շրջանին։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՅՐԶԱՆ

I

Սամւէլեանք Կովկասի զինուորական քահանայ

Ասած խօսք է՝ «Քէֆ անողին քէֆ չի պակսի, գործ անողին՝ գործ»։ Սամւէլեան քահանան որպէս գործասէր աշխատաւոր, իր այրական կարող-շրջանում՝ իր ոյժերը միշտ գործադրել է բազմազան զբաղմունքների վրայ ուր եւ դրել է ամբողջ եռանդն ու կորովը։ Որպէս ուսուցիչ-քահանայ իր պաշտօնավարութեան յիսուն տարում նա եղել է կանգնած իր կոչումների բարձրութեան վրայ, ու հենց այդօրինակ գործասիրութեան հետեւանքով է, որ նրան յաջողել է հրաւիրւել միշտ նորանոր պաշտօնների։

Ահա 1894 թւին մենք տեսնում ենք Սամւէլեան քահանային Կովկասեան զինուորական քահանայի կոչման մէջ։ Նա այդ պաշտօնին է հասնում Հոգեւոր իշխանութեան կարգադրութեամբ, որ և հաստատւում է էջմիածնի ս. Սենողից։

Սամւէլեանն իր այդ նոր պաշտօնը կատարում էր Թիփլիսի գլխաւոր զինուորական շտաբում. նա համարւում էր՝ Նոր-Բայազէդեան և Արդահանեան գնդերի, այլև Կովկասի բոլոր զօրամասերի հովիւ։ Նրա պարտքն էր տարեկան երկու անգամ այցելել Թիփլիսի, Գորու, Օզուրգէթի, Երեւանի, Դիլիջանի, Լազոգեզի եւ Զաքաթալայի պօլկերում գտնւող հայ զինուորներին՝ նրանց կենդանի խօսքով խրախօսելու դէպի անձնւիրութիւնն ու հաւատարմութիւնը։ Երդեցնում էր նրանց, խստառկանում ու հաղորդում։

Յիշեալ տեղերի հայ զինւորներին այցելած ժամանակ՝ նա յաճախ տեսնւում էր հայ ու օտար օփիցներնեւրի ու գնդապետների հետ, որոնք տէրհօր հետ վերաբերւում էին շատ մտերմօրէն։ Գովում էին նրա առաջ հայ զինւորի քաջութիւնն ու հաւատարմութիւնը, բայց եւ միեւնոյն ժամանակ նկատում էին հայ զինւորի անմաքրասիրութիւնն ու կոպտութիւնը։ Խնդրում էին տէրհօրը, որ նա այդ խնդիրները վերաբերեալ խօսի, խրատի հայ զինւորներին, որոնց թիւը հասնում էր 9—10 հազարի։

Սամէլեան քահանան անուշադիր չէր թողնում զինւորական մեծերի այդ նկատողութիւնը՝ եւ երբ այցելում էր այս կամ այն շիջանի հայ զինւորութեանը՝ նրանց հետ խօսում էր առողջապահութեան մասին, ոգեւորում էր նրանց այն հասկացողութեամբ, որ եթէ այսօր նրանք ծառայում են Ռուսաստանի ընդհանուր հայրենիքի համար, իրենց սեփական հայրենիքն էլ մտնում է դրա մէջ. նշանակում է ծառայում են եւ իրենց հայրենիքի համար։

Նա աշխատում էր հասկացնել նրանց, որ նրանք սովորելով ու վարժւելով զինւորական չարքաշ կեանքին այդ չարքաշութեանը վարժված՝ առանձին դժւարութիւններ ունենալ չեն զգայ՝ երբ մի օր էլ սեփական հայրենիքի՝ Հայաստանի զինւորական ծառայութեան պարտքը կը կանգի իրենց առաջ իբրեւ իրականութիւն։

Այսպիսի խնդիրներով ոգեւորելու գաղափարը՝ տէրհօրը մոռացնել էին տալիս այն նեղութիւնները, որը կը ունէր նա ճանապարհորդութիւններէ ժամանակ։

Սամւէլեանը Վեհափառ Հայրիկի մօտ

Սամւէլեան քահանան երբ այցելում էր Երևանի Նոր-Բայազեդեան գնդի Հայ զինւորներին, սրբազան պարտք էր համարում գնալ ու էջմիածին և ներկայանալ այն ժամանակ Մայր-Աթոռին նստող Հայոց Հայրիկին:

Հայոց Հայրիկը առաջին անգամ երբ ընդունեց տէր հօրն իր մօտ զրոյցի, նա ամենայն հետաքրքրութեամբ լսեց հայ զինւորների թւի ու քանակի, նրանց քաջագործութիւնների ու գովասանքների այն ամեն տեղեկութիւնները, որոնց մասին ամենայն մանրամասնութեամբ պատմում էր Վեհին Տէր-Ստեփաննոս քահանան:

Իսկ երբ մի անգամ էլ Տէր Ստեփաննոսը Վեհի հարցմունքին պատասխանում է պատմելով զինւորական քահանայի պարտականութիւնների մասին ու ընդգծում, որ իր վրայ պարտք է դրւած նաև քաջալերելու նրանց հաւատարմութեան ոգով, Վեհափառ Հայրիկն առանձին զգացմունքով լեցուն ասում է.—

— «Հա, հասկացուր անոնց, որ նրանք ամենն մի օր Հայաստանի զինեալ ոյժն են ըլլալու, թող որ հայրենեաց սիրով լեցուն՝ այժմ տոկան ապագային քաղցրութեան համար: Ես կզգամ, որ մօտ ապագայում Հայաստանի բախտն է բացւելու ու հայոց բազմատանջ երկիրը իր զինւորական պէտքն է ունենալու, տէր հայր, իմ կողմից օրհնիր անոնց և եղիր հարազատ հայր բոլորին համար:»

Սամւէլեան քահանան Հայոց Հայրիկի հայրենասիրական ոգուց սիրտ առնելով՝ չէր դադարում ամեն անգամ հայ զինւորների ազանջին հնչեցնելու եղբայրսիրութեան ու մարդասիրութեան ձայնը՝ չէր ուզում իր այցելութիւնն անց կացնել չորուցամաք պաշտօնի պարտականութեամբ, նա յաճախ իր զրոյցները համեմատում էր Հայոց Հայրիկի յուսով ու հաւատով:

Սամւէլեան Տէր-Ստեփաննոսը աւագ քահանայ

Զինւորական քահանայի պաշտօնը Սամւէլեանը վարում է իննու կէս տարի, մինչև այն օրը, երբ Ռուսաստանի զինւորական նախարարութիւնը հաւանաբար այլևայլ զգուշութիւններէ նպատակով՝ ծախքերի կրճատման պատրւակով կարգադրում է վերացնել զինւորական քահանայի պաշտօնը, որով և վերջ է դրւում Հայ զինւորներին իր մայրենի լեզւով խրախուսող քահանայի այցելութիւններին:

Խրիմեան Հայոց Հայրիկը՝ Սամւէլեան քահանային չի թողնում անուշադիր: Նա ամեն անգամ յատուկ սիրով ընդունելով Սամւէլեանին իր մօտ, և առանձին բաւականութեամբ լսելով նրա տւած տեղեկութիւնները՝ ինչան այդ բանի, 1897 թւի յուլիսի 26-ին օրհնութեան կոնդակով իրաւունք է տալիս նրան աւագ-քահանայութեան տիտղոսը կրելու:

Ահա թէ ինչ է գրւում Հայոց Հայրիկն իր կոնդակում:

ՄԿՐՏԻՉ Ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի և Անհասանելի Կամօքն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ և Կաթողիկոս ամենայն Հայոց Ծայրագոյն Պատրիարք համագրական նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի. Բարեկրօն Տ. Ստեփաննոս քահանայի Սամուէլեան, միաբանի ս. Գէորգ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Տփղեաց Հարազատի Մայր Աթոռոյս ողջոյն և օրհնութիւն:

Քաղցր է մեզ լսել զբարի բարի համբաւոց արժանաւոր պաշտօնէից ս. Եկեղեցւոյ Հայաստանեաց, որք զիտեն ըստ պարտուց պաշտման անթերի կատարել զեղեալն ի վերայ ինքեանց զպարտիս, որով և գրաւեն յինքեանս զուշադրութիւն իշխանութեան հան-

դերձ արտայայտութեամբ համակրանաց: Լուեալ և զքէն թէ անձնուէր ևս կոչմանդ և անթերի ի կատարումն պարտուցդ, որպէս վկայեցին արք արժանահաւատք, մեք ի խրախոյս մեզ առ ի առաւել ևս յարատեւելոյ յայդմ օրինակելի ընթացոդ, սովին Հայրապետական կոնդակաւ շնորհեմք քեզ զպատիւ աւագ քահանայութեան, զի այսու ևս Բարձրասցի պատիւ քո ի ծառայական շրջանսդ յորում կարգեալ կատարահանայութեան ասեմ Հայ զինւորաց, որոց պարտ է հրահանգել լինել վարուք օրինակելի, հնազանդութեամբ և հաւատարմութեամբ սիրելի. ուսուցչութեան ի գիմնագիտնի որ նոյնպէս պարտիք քո են ուսուցանել զաշակերտեալսն լինել ջերմեռանդք առ եկեղեցի Հայաստանեայցս, սիրողք հայրենի աւանդութեանց և կարգաց և արք պիտանիք յաշխարային ընթացս, նոյնպէս և Հովուական պաշտմանդ, որ պարտաւորէ զքեզ արթուն կալ հանապազ և զճիշտ լինել բարոյական ընթացից և Աստուածահաճոյ վարուց քեզ հաւատացեալ հօտիդ:

Հայցելով ի վերայ քո զաստուածային անսպառ բարիս, մաղթեմք կալ մնալ քեզ անփորձ և անսայթակ յայդմ նուիրական պաշտամանդ:

Ողջ լեր զօրացեալ ի Տէր-Ամէն:

ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹ. ԱՄ. ՀԱՅՈԾ

թ. 749

ի 26 յուլիսի 1897 ամի.

և ըստ տօմարիս ՌՅԽԶ.

ի Հայրապետութ. Մերում դ. ամի

յԱրարատեան Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի

ի Վաղարշապատ

Վեհափառ Հայրիկը Սամէլեան քահանային սրա աւագութեան չորրորդ տարում՝ արժանի է համարում՝ տալու նաև վարդապետական ականակոռ խաչ կրելու իրաւունք, որպէսզի դրանով տէրհօրն աւելի խրախուսած լինի իր գործունէութեան մէջ:

ՄԿՐՏԻՉ ծառայ Յիսուսի Բրիստոսի և անհասանելի կամօքն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ և Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Ծարագոյն Պատրիարք համազ-

գական նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելա-
կան Մայր Եկեղեցւոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի.
Արժանապատիւ Տ. Ստեփաննոս Աւագ Քահանայի
Սամուէլեանց, միաբան Ա. Գէորգ Եկեղեցւոյ Կաթո-
ղիկէի Տփիսեաց Հարազատի Մայր Աթոռոյ Նուիրեմք
ողջոյն և օրհնութիւն:

Քաղցր է Մեզ լսել զբարի բարի համբաւաց
պաշտօնէից Մերս ս. Եկեղեցւոյ և յաւէտ ախորժելի
ընդ օրինակելի Ծառայութիւնս Նոցին, որք բանիւ,
գործով և քարոզութեամբ օգտակարք հանդիսացեալք
են ինքեանց հաւատացեալ հօտի: Մենք որ, գիտեմք
զնահատել զվաստակաւորս յայնպիսեաց պաշտօնէից,
յայս նուագ լուեալ զբարիսք վկայութիւն զքէն ի նո-
րին պայծառափայլութիւնէ յիշխան Նիկողայոսէ Բ.
Բէհբութեան, սովին Հայրապետական Կոնդակաւ շնոր-
հեմք Քեզ զիրաւունս կրելոյ զլանջախաչ ականակոռ
ի տրիտուր վաստակոցդ և ի խրախոյս առ յապայն
գործունէութեանդ, վստահ լեալ միանգամայն եթէ ար-
դարեւ այդու անբասիր վարուք և ազգօգուտ ծառա-
յութեամբ ունիս յարատեւել յամենայն ընթացսդ:

Ողջ լեր և օրհնեալ յԱստուծոյ ամենակալէ և ի
Մենջ ամէն:

ՄԿ. ԿԱԹ. ԱՄ. ՀԱՅՈԾ

թ. 1383.

ի 23 հոկտեմբերի 1901 տմի
և ըստ տոմարիս ՌՅԾԱ.

ի Հայրապետութ. Մերում թ. ամի
ի ք. Տփիսիս

IV

Ստեփաննոս քահանայն քննիչ կրօնի ծրագիրների

Ասացինք, որ Ստեփաննոս քահանայն Թիֆլիսի արա-
կան 3-րդ Գիմնազիոնի կրօնուսոյց դարձաւ 1887 թւին:
Նա այդ գիմնազիոնին այնքան նւիրւեց և այնքան շա-
տացաւ նրա զբաղմունքի ժամերը, որ նա ստիպւած
եղաւ թողնելու միւս տարրական դպրոցների դասերը:

Սամուէլեանի նպատակն էր գիմնազիոնի հայ աշա-

կերտաթիւնը իրենց ազգային կրօնի հետ այնքան ծանօթացնել, որ նրանց ուստ աշակերտներին աւանդւող դասընթացքին հասցնել, այլև ցանկանում էր իր սաներին այնքան գիտութիւն տալ, որ նրանք կրօնի հետ միասին ծանօթ լինել նաև Հայոց եկեղեցական պատմութեան հետ, որին յարակից շաղկապում էր նաև Հայոց պատմութեան գլխաւոր դէպքերը:

Այս գիմնագիտում Սամւէլեանը վերջը հաստատուեց շտատնիյ ուսուցչի կոչման մէջ. դրանով նրա իրաւունքներն ու ռոճիկը հաւասարուեց ուսնաց կրօնուսոյցի ռոճիկին:

Տարեվերջին քննութիւններին հայ աշակերտներիցոյց տւած առաջադիմութիւնը պարզապէս երևան էին հանում իրենց դասատւի աշխատանքների արդիւնքը: Այս բանը յաճախ տեսնում էր և գիմնագիտնի տեսուչը և ուսումնական շրջանի հոգաբարձուն և միշտ էլ գոհ էին մնում նրանից: Մանաւանդ մի անգամ, երբ ութերորդ դասարանի աշակերտների քննութիւնն էր՝ Նգիբաշեան ազգով մի աշակերտ այնքան լաւ պատասխանեց իրեն ընկած տոմսակի բովանդակութիւնը, որ Հոգաբարձու Ռուդոլֆը հետաքրքրւեց ցանկացաւ ուսներէն մի քանի խօսքով իրեն ասել պատմւածքը: Նգիբաշեանը նոյնը ուսներէն լեզւով թարգմանելով՝ այնքան լաւ տպաւորութիւն թողեց ամենքի վրայ, որ բոլորն էլ գոհացան:

Սրա հետևանքն եղաւ այն, որ Ռուդոլֆը Սամւէլան քահանային յանձնեց պետական դպրոցների համար միւս կրօնուսոյցների առաջարկած ծրագիրների քննութիւնը: Սամւէլեանն կազմեց մի յանձնաժողով՝ քննութեան ենթարկեց այդ ծրագիրները ու ժողովի արդիւնքներն առանձին գեղուցումով ներկայացրեց Հոգաբարձութեան:

Վերջին տարիներում հայր Սամւէլեանի ծառայու-

Թեան 33 տարին էր լրանում: Նա իրաւունք ունէր ըստ օրէնքի լիակատար կենսաթոշակ ստանալու պետական գանձարանից և իր ծերութեան օրերին հանգիստ ապրելու: Հենց այդ մտքով նա մտադիր էր հրաժարւելու պաշտօնից:

Սակայն համաշխարհային կործանիչ պատերազմը ամեն ինչ խորտակեց, ամեն ինչ կերպարանափոխեց և Սամէլեան քահանայի կենսաթոշակ ստանալը ո՛չ միայն չը յաջողեց, այլև՝ Վրաստանում հիմնւելով դեմոկրատիկ հանրապետութիւն՝ 1918 թւի նոյեմբերի 26 ին Վրաստանի կառավարութեան նոր օրէնքով կրօնի առատկան հանւեց դպրոցների ծրագրից և ինչպէս բոլոր կրօնականոյցները՝ այնպէս էլ Ստեփաննոս քահանան ազատ համարւեցին իրենց պաշտօնից. նա մնաց իր փոքրածիւծի ու իր եկեղեցու շնչին արդիւնքների յուսով:

Ահա այսպէս է վերջանում յիսուն տարի իր ուսուցչական կոչմանը նւիրւած եօթանասուն և հինգ ամեայ ուսուցիչ-քահանայի գործունէութիւնը: Այն ուսուցչի, որ իր պարտաճանաչութեան խորին զգացմունքով ոգևորւած՝ որ դպրոցում ոտքէ դրել նա՝ այնտեղ դրել է իր եռանդուն կորով որի համար նա ստացել է բազմաթիւ շնորհակալական ու գովաբանական գրութիւններ միայն: Այդ գրութիւններից իբրև նմուշ՝ այստեղ առաջ ենք բերում Թիֆլիսի առևտրական դպրոցի վերատեսչի № 664 հետևեալ գրութիւնը:

Его Преподобію

Протоіерею Степану Христафоровичу Самуэлянцу

Освободивъ Васъ согласно Вашему прошенію отъ уроковъ Закона Божія, выражаю Вамъ глубочайшую признательность отъ себя и отъ имени вве-

ренныхъ моему попеченію воспитанниковъ за Вашу плодотворную педагогическую дѣятельность въ теченіе восьми лѣтъ въ Тифлисскомъ Коммерческомъ училищѣ.

Директоръ Г. Гертманъ

3-го сентября 1908 г.

г. Тифлисъ

№ 664

V

Սամւէլեանն որպէս ծնող հայր

Սամւէլեանն որպէս ծնող հայր, որպէս զաւակների տէր, որպէս գիտակցող ուսուցիչ՝ իր առաջին պարտքն է համարել իր զաւակներին կրթութեան տալու, այն ևս միջոցները ներածին չափ՝ բարձրագոյն կրթութեան: Այդպիսով նա՝ հակառակ Թիֆլիսի այլև այլ քահանաների սովորութեան, որոնք իրենց որդոց կրթութեան մասին այնքան անտարբեր էին գտնուում, որ նրանք մեծանում էին անուսում, — Սամւէլեանը իրեն երեք որդիներին հասցնում է նոյնիսկ բարձր կրթութեան:

Նրա Խաչատուր որդին աւարտում է Պետրոգրադի համալսարանն ու Գերմանիայի Ենա քաղաքի համալսարանի իրաւաբանական մասը:

Մինասը միջնակարգ դպրոցից յետոյ աւարտում է Պետրոգրադի հաշւապահական բարձր կուրսերը: Իսկ Մեհրանը՝ Մոսկւայի Կոնսերվատորիան:

Չենք ուզում մոռանալ այստեղ մի հանգամանք ևս այդ այն է, որ Սամւէլեան քահանայի տիրուհին՝ տիկին Հռիփսիմէն իր ամուսնու ամեն մի քայլափոխումին՝ ցանդիսանում է նրա սրտակից օգնականը և որպէս ծնող մայր հետևում է իր որդոց կրթութեան ու դաստիարակութեան գործին:

Այսպիսով նա դառնում «հին ժրագլուխ՝ պսակ է առն իւրում» խօսքի իսկական իմաստի և ոգու արտայայտիչը: Իսկ այս ծնողների զաւակները հայ հասարակութեան պիտանի անդամներ:

ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔ

Բնաւորութեամբ բարի, խօսքով քաղցրախօս, հաւատով ու համոզմունքով քրիստոնեայ, գործով ու աշխատասիրութեամբ նւիրական Ստեփաննոս հայրը՝ իր ուսուցչական ու քահանայական յիսուն տարւան գործունէութեամբ՝ իր յետևից թողնում է այն բարի համբաւն և անկեղծ համակրանքն իր աշակերտների, ծանօթների, և որ գլխաւորն է՝ իր ծխի, ծխական համայնքի բոլոր շրջաններում, որով երախտապարտութեան ոգով լեցուն՝ այսօր այդ ամենքը պէտք է աշխատեն ամենայն եռանդով ընդառաջ գալ ու տալ՝ ճշարկս հարկաւորաց, պատիւս արժանաւորաց:

Կեանքի օրէնքն է դա: Կուլտուրական գիտակցութեամբ զինւած հասարակութեան սեպուհ պարտականութիւնն է դա: Այդ խորին պարտականութիւնը թելադրում է վարձատրելու ամենքին. — «Որում զհարկս-զհարկս, որում՝ զպատիւս-զպատիւս»:

Սամէլեան ուսուցիչ-քահանան է այն աշխատաւորը, որի վերաբերութեամբ մանաւանդ իր կրթած հարիւրհազար աշակերտութիւնը, այժմեան հարկի պահանջման ժամին և՛ հարկաւոր վարձատրութիւնն էանելու և իր յարգանքների պատիւն է մատուցանելու իր սիրելի ուսուցչին:

Հասել է գնահատման ժամը՝ ,մշակն արժանի է վարձու իւրում»:

Յ. Ա.

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0013998

A $\frac{11}{12120}$

~~31~~
304.